

Historické okénko

Ke 130. výročí narození prof. dr. Otakara Kádnera

Dne 11. května 1870 se v učitelské rodině Františka Kádnera v Úhonicích u Prahy narodil syn Otakar. Po absolvování malostranského gymnázia, klasické i moderní filologie a filozofie na pražské univerzitě zahájil v roce 1895 svoji učitelskou dráhu na středních školách v Praze, Roudnici nad Labem, Rychnově nad Kněžnou, Pardubicích, Kolíně, Králově Dvoře a znovu v Praze. V průběhu těchto deseti let prokázal schopnost samostatné vědecké práce v několika publikacích z počátku filozofického a filologického rázu, stále více ale i rázu didaktického a obecně pedagogického, k nimž byl přiveden v roce 1896 prof. T. Masarykem. Od roku 1905 začal pomýšlet na akademickou dráhu univerzitního učitele a za pomoci profesorů Fr. Krejčího, Fr. Drtiny, T. Masaryka a Fr. Čády se v roce 1907 stává docentem pražské univerzity. Vzhledem k okolnostem čekalo Kádnera hned několik velkých úkolů: začal zastupovat Fr. Drtinu, který byl zvolen poslancem, ve výuce i v redakci Paedagogických rozhledů a dále měl rozvíjet samostatnost oboru pedagogika, kterou zahájil již Lindner, ovšem stále více v rámci filozofie než odborné vědy s vlastní výzkumnou metodologií. O to se úspěšně pro několik dílčích disciplín pokusil F. Čáda a F. Drtina, který posunul samostatnost pedagogiky ještě dále, ale k pedagogické soustavě také nedospěl. Úkol propracovat pedagogiku na novém filozofickém základě a nových vědeckých zkoumáních byl tedy určen jejich nástupci, Otakaru Kádnerovi, jehož profesorské řízení se táhlo od roku 1911 až do roku 1919, kdy převzal vedení obou oddělení pedagogického semináře. Až do své smrti dne 17. dubna 1936 v Poděbradech plnil i další akademické povinnosti a funkce, včetně řady povinností z mimouniverzitních aktivit.

Vzhledem k tomu, že o profesoru Kádnerovi již bylo napsáno mnoho studií a statí, z nichž za nejlepší pokládám důkladnou životopisnou práci Josefa Krále z roku 1940 a přehledně analytickou studii Josefa Cacha z roku 1981, omezím se na obecnější zhodnocení Kádnerova významu pro rozvoj pedagogických věd v širším kontextu kulturním, a to na základě jeho ranějších prací z experimentální pedagogiky a pozdějších prací systematického charakteru „Základy obecné pedagogiky“ (tři díly z let 1925–1926) „Dějiny pedagogiky“ (2. vyd. ve třech dílech a pěti svazcích z let 1929–1933) a „Vývoj

a dnešní soustava školství“ (tři díly z let 1929–1933, přičemž 4. díl připravil do tisku v roce 1938 J. Hendrich).

Kádnerovo chápání kultury a přírody jako lidského prostoru

Zcela v mezinárodním kontextu rozvoje exaktních metod vědecké práce posuzoval i Kádner možnosti pedagogického zkoumání výchovy. Uznával vliv společnosti a její kultury na cíle výchovy, ale odmítal, aby se obsah a cíle výchovy řídily jen dobovým stavem kultury. Zde upozorňoval na nebezpečí relativismu a povrchnosti, protože kulturní poměry se stále mění a nedají se tedy zachytit. Kádner se nadčasově bránil přílišnému intelektualismu a převaze poznatků například nad citovou výchovou. Nechápal tedy výchovu jen jako pouhou technologii kultury, jejímž úkolem je začleňování každého jednotlivce do soustavy dobových kulturních hodnot a rámce společenského řádu. Hlavním kritériem mu byla zkušenost, kterou ovšem nebylo možné zachytit „příliš neurčitou kulturu současnou, která se tak nemůže stát východiskem výchovy a předmětem poznání“. Proto směřoval stále více k poznání vývoje kultury a kořenů výchovy a vzdělávání. Kádner měl i jiné představy o lidské kultuře a jejím výchovném působení, než bylo ze strany filozoficky orientované pedagogiky na počátku našeho století částí pedagogů prosazované. Pod pojmem kultura si Kádner představoval zejména kulturu rozumovou, míru vzdělanosti, založenou na rozumovém poznání pomocí exaktních metod. K základům takové kultury byl teprve ochoten přidávat filozofii i umění jako sekundární činitele utváření člověka. Kádner jakoby chtěl chránit před verbální intelektualizací a pouhým poznatkovým charakterem ty složky lidské činnosti a kultury, v nichž nepřevažovaly rozumové prvky. Z tohoto hlediska se nebránil ani náboženství, etice, ale prosazoval především ty prvky, které samy ze sebe byly a jsou schopné eliminovat snahy o poznatkovou převahu ve výchovném působení. K nim řadil to, co bylo rozvíjeno v reformním pedagogickém hnutí a na čemž měla být založena nová výchova a školní didaktika: biologické hodnoty, zdraví, vitální síla, tělesný rozvoj, technika, hospodářství. Kádner tedy s kulturou počítal, ale stále jakoby se bál o svobodu a nezávislost lidstva, kterou vlastní, pokud se nedá spoutat kulturním úkolem a nepřijme kulturní závazek, který ho včlení do kulturního celku. Jediné nutné omezení svobody jedince vidí Kádner ze strany přírody. Právě tu chce Kádner svoji pedagogikou chránit před intelektualizovaným působením kultury. Kádnerova kultura je tedy bližší přírodě. Kulturnost člověka má spočívat v tom, že rozumem poznává přírodu tak, aby poznal a pochopil její zákonitosti (lze srovnat s originální koncepcí Komenského svět jako škola), aby o ní shromáždil zkušenosti a podle ní potom zařídil vlastní život. Tu Kádner ulpívá na poloviční cestě, když poznává jen pro to, aby věděl, co je. Omezuje se na trpné podvolení se a přizpůsobení

se člověka přírodě. Ale člověk by měl užívat své tvořivost a aktivity, aby budoval své dílo tím, že stanoví, co má být ve společnosti nejlepší, a k tomu směřoval, ovšem v souladu s přírodou, aby nezničil samotné základy své existence. Ovšem Kádner se tomuto brání, obává se toho a zůstává na pozicích rozumových a ve vědě se spokojil s empirismem, s odkazem na zkušenosti a jejich hromadění. To je základem Kádnerova pozitivismu, výrazně ovšem inklinujícího k podobným projevům, jaké ve stejné době prosazovala vzhledem k chápání přírody a kulturní činnosti člověka německá duchovnědná pedagogika (Kulturpädagogik).

Nadnárodní nebo nenárodní rysy Kádnerovy vědecké práce

V době rozvíjející se Kádnerovy vědecké dráhy byl národní zřetel v českém životě již samozřejmou složkou. Proto je i Kádnerovu pedagogiku možné přiřadit k národní výchově. Kádner zdůrazňoval národní složky i ve školství, ale národní kultura nemá v jeho pedagogice pevné postavení a určující význam. Obrozenecké vlastenectví již prošlo dobovou vědeckou kritikou a bylo odmítnuté. Pozitivismus ale neměl dost schopností zachytit národní kulturu a určit její pevné obrysy. Součástí Kádnerovy pedagogiky se národní kultura mohla stát jen prostřednictvím vědeckého uchopení. To se ale nestalo. Ani Kádner nenašel ve své obecné pedagogice místo pro základní rysy české minulosti a pro základní zjevy českého kulturního života. Nedovedl využít české práce filozofické, vědecké, umělecké, hospodářské, technické, náboženské, mravní a sociální pro budování pedagogiky na českých základech. Oba Kádnerovi předchůdci a učitelé, Drtina a Masaryk, se pokusili vytvořit český kulturní a pedagogický program, v němž vyslovili zcela přesné obrysy české kulturního vývoje a ohraničili podobu českého člověka výrazně proti tehdejšímu kulturnímu životu. Kádner měl možnost tuto českou kulturní filozofii bezvýhradně přijmout nebo ji i kriticky přepracovat a rozvinout, či ji prostě odmítnout a sestavit vlastní pedagogickou filozofii. Kádner ale žádnou z těchto možností nenaplnil. Pouze zařadil Masarykovy a Drtinovy snahy mezi ostatní, ovšem méně významné a určující příspěvky k české kultuře a pedagogice a vytvořil z nich jeden ze svých nesčetných pramenů. Proto Kádner nedovedl na základě svých obsáhlých historicko-pedagogicky orientovaných spisů určit specifické vzdělání pro českého učitele, které by ho spojovalo více s českou kulturou a s českým prostředím. Ani pro českou školu nedovedl propracovat základy z české kulturní tvořivosti. Jeho pedagogika není pedagogikou českou, je pedagogikou všeobecnou, obecně empirickou, bez příznačného národního nebo osobního rázu.

Smysl a obrysy Kádnerova pedagogického odkazu

Ve své vědecké práci se Kádner opíral o spolehlivé poznání minulosti, na jehož základě se pokoušel stanovovat zásady pohybu pedagogického vývoje z minulosti do budoucnosti, na nichž potom stavěl kritiku dobové školy a výchovy vůbec. Pro školu a učitelstvo požadoval především pedagogickou odbornost a nezávislost. Sám rád dokládal historicky potvrzený vývoj vymaňování se školy a výchovy z vlivu církve již od renesance.

Kádner považoval pedagogiku za souhrn zkušeností kriticky zpracovaných rozumem. Kádnerova pedagogika ale nemá získané zkušenosti zpracovávat. Pedagogika se má opírat o jiné obory, které již zkušenosti vyhledaly a zpracovaly. Hovoří zejména o psychologii, biologii, sociologii, etice, logice a estetice, které ovšem chápe jako obory empirické. Z výsledků jejich empirických výzkumů mají být potom vyvozovány normy a pravidla pro výchovu. Ovšem zkušenost má v Kádnerově pedagogice podobu historické zkušenosti, jakých je mnoho a jsou různé. Kádner je chtěl všechny zprostředkovávat a předestírat, protože byly a jsou součástí historické zkušenosti. To byl závažný problém Kádnerova přístupu. Založíme-li všechno poznání jen na zkušenosti, nedojdeme nikdy k ničemu jinému než k tomu, co již bylo vytvořeno. Tak se Kádnerova pedagogika podrobně zabývá všemi možnými předpoklady a prostředky výchovy, ale nezná hodnoty (nebo lépe kulturní soustavu hodnot), k nimž by výchova měla z těchto předpokladů a pomoci těchto prostředků směřovat a do nichž je nutné člověka začlenit. Kádner chápal výchovu jen jako přeměnu a vývoj tělesných a duševních schopností jedince pro jeho úkoly společenské. Nelze ovšem tvrdit, že toto chápání nebylo správné. Bylo jen velmi obecné, povšechné, široce založené a neurčitě vymezené. Kádner se zaštiťuje znalostí dobových cílů výchovy, což je také součástí historické zkušenosti. Kádner si byl vědom toho, že každá doba měla svoji představu o člověku, světě a společnosti a používala k výchově vlastních představ. Jako historik pedagogiky ale Kádner nepřipouští možnost zjištění nebo vyvození současných výchovných cílů a prostředků, které by se staly základem současné pedagogiky. Proto je možné konstatovat, že Kádnerova obecná pedagogika nemá pevné kulturní a filozofické základy. Jejím základy jsou přírodní a historické zkušenosti. Tak je pedagogika u Kádnera jen vědeckým oborem, obráceným svým obsahem ke zkušenosti a k minulosti. Podává spolehlivé poznatky, ale neudává směr a cíl, k němuž má být člověk utvářen. Kádnerova pedagogika není zaměřena do budoucnosti, protože jí chybí kulturní filozofie. K ní snesl Kádner jenom veliké množství látky a poznatků.

Zcela zřetelně navázal Kádner na prvotní snahy Drtinovy, který se snažil ukázat tehdejší pedagogickou přítomnost v těsné souvislosti s předchozími

historickým vývojem. Drtina měl na Kádnerův příklon k historické pedagogice nepochybně rozhodující vliv. Kádner má nesmrtelné zásluhy na zavedení systematického historického myšlení do pedagogiky v Československu. Ovšem i nadále se Kádner zabýval rozvíjením Čádova způsobu vědecké práce. Pokusil se spojit výsledky empirického vědeckého poznání pedologického s poznáním pedagogického historického vývoje a dospět tak k prvnímu českému pokusu o soustavu pedagogiky (ovšem bez vlasteneckého a národního zanícení) na základech empirického a historického výzkumu. V tomto ohledu Kádner navázal na snahy Lindnerovy. Po jeho vzoru ovšem nezahrnuje do pokusu o národní pedagogiku jen české tradice, ale celosvětové pedagogické poznání. Na tuto Kádnerovu práci později navazovalo v různých proudech české pedagogické myšlení a pokoušelo se ji rozvíjet v určitější podobě prostřednictvím působení O. Chlupa, J. Hendricha, J. V. Klímy, C. Stejskala, J. Váni a zejména J. Cacha.

Kádnerův pozitivismus je nutné i nadále zpřesňovat a vymezovat. Jednostranná Kádnerova hodnocení minulých let byla příliš vázaná na potřeby ideologických mantinelů doby. Kádner jako významný vědec evropského rozměru vtiskl dosud nepřekonaný (i když v dílčích aspektech již značně narušený) obraz celkového vývoje pedagogického myšlení a výchovné praxe i do tradic Karlovy univerzity, na které aktivně působil téměř 30 let.

Karel Rýdl